

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

DOI <https://doi.org/10.33402/up.2025-18-10>

Микола ЛИТВИН

*доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>
e-mail: lytvynmr@gmail.com*

**Микола Литвин. [Рец.]: УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО:
СВІТОВИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМИРИ
[на кн.]: Імена України. 100 митців / автор переднього слова,
вступної статті, укладач біографічних і бібліографічних
матеріалів, коментарів і каталогу С.І. Побожій. Суми:
«Університетська книга», 2020. 236 с.**

Митці та їхня творчість є частиною етнокультурного життя, яке прямо чи опосередковано віддзеркалює суспільно-політичні процеси у державі, ставлення влади до свободи творчості та їхнього світосприйняття, суспільного чину. Зазначене ще раз підтверджує рецензована книга «Імена України. 100 митців», яку видало сумське видавництво «Університетська книга». Промотором видання, автором переднього слова та показчиків став культуролог Сергій Побожій, якому вдалося реконструювати загалом цілісну картину мистецького життя на українських землях упродовж кількох століть, показавши його етнокультурну спільність з європейськими мистецькими традиціями. У вступі «Українські митці у творчих біографіях і коментарях» охарактеризовано розмаїтості української культури у сфері образотворчого мистецтва, яка подана від Київської Русі до початку ХХІ століття. Автору вдалося віднайти ілюстративний матеріал в музеях і приватних колекціях України, Польщі та інших країн Європи, США та Ізраїлю. При цьому упорядник використав досвід підготовки аналогічних енциклопедичних видань різного формату – словників, довідників. Водночас у книзі зроблено вдалу спробу поєднати фактологічну точність біографічних довідок про митців з живим словом, об'єктивною оцінкою про творчість та особистість художників. Автору також вдалося показати не лише еволюцію національного образотворчого мистецтва, але й діалог різних творчих епох та світоглядів. Відрадно щодо книжки введено мистецькі твори, які не були представлені широкому науковому обігу. Йдеться насамперед про твори окремих митців, які зберігаються в регіональних музеях, наприклад у Сумському обласному краєзнавчому музеї та Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького.

У книзі наведено матеріал про творчу працю наших земляків в інших країнах, наприклад у США (Євген Агафонов, Олександр Архипенко, Давид Бурмак, Яків Гніздовський, Абрам Маневич та ін.), Франції (Михайло Андрієнко-Нечитайло, Марія Башкирцева, Василь Кричевський, Микола Галущенко, Олексій Грищенко, Соня Делане, Петро Нілус, Олександра Екстер, Лев Крамаренко), Бельгії (Іван Похитонов), Фінляндії (Ілля Рєпін), Швейцарії (Пармен Забіла), Югославії (Степан Колесников), Венесуелі (Василь Кричевський), Італії (Володимир Огловський, Генріх Семирадський), Аргентині (Іван Мясоедов). Зокрема, подано також матеріали про життя та творчі поїздки до Львова митців різного покоління, наприклад Івана Труша, Петра Холодного, Карла Звіринського, Роберта Лісовського, Михайла Бойчука, Романа Сельського, Павла Ковжуна.

Принагідно зауважено, що окремі митці у час війн та революцій змушені були одягати уніформу та вступати до різних армій, зокрема Української Народної Республіки, а також червоної і білої Росії; окремі з них мали не лише військову освіту, але й дипломи математика, юриста, актора співу. Чимало з них навчалися у студіях та відомих мистецьких академіях різних європейських країн, зокрема у Римі здобували освіту Марія Башкирцева і Антон Лосенко, у Парижі – Давид Бурлюк, Соня Делоне, Роман Сельський, Микола Кастерович, Лев Крамаренко, Ліна Ткаченко, Максиміліан Волошин, Антон Лосенко, Олександр Мурашко, у Відні – Михайло Бойчук, у Мюнхені – Олександр Мурашко, Вадим Міллер, Євген Вжещ, Адальберт Ерделі, у Берліні – Микола Глущенко, у Кракові – Олекса Новаківський, Роман Сельський, Михайло Жук.

У книзі можна також зауважити українські маркери новітньої історії Польщі. Так, що у містечку Стшалків, поблизу Ченстохови 1902 р. поховано живописця і графіка Генріха Семирадського, уродженця Харківщини, твори якого виставлялися у Національному музеї у Кракові. 1907 р. у Кракові поховано живописця Яна-Гжегожа Станіславського, уродження Черкащини, випускника Школи красних мистецтв у Кракові, співзасновника Товариства польських митців «Мистецтво», засновника краківської школи пейзажного живопису, який сприяв навчанню українських художників Олекси Новаківського, Івана Труша, Миколи Бурачека. У Варшаві 1930 р. поховано живописця Петра Холодного, уродження Полтавщини, діяча Української Центральної Ради, члена Гуртка діячів українського мистецтва у Львові.

У роботі подано біографії двох скульпторів радянської доби, які творили міфологеми соцреалізму, виконуючи замовлення більшовицької влади. Однак у зв'язку з процесом декомунізації, який триває після Євромайдану, вважаємо недоречним подання у книзі світлини проєкту пам'ятника керівнику Донецько-Криворізької радянської республіки, більшовику Артему в Слов'яногірську (1927), а також світлини скульптурної композиції «Партизанський рейд» (1947; установлена в Сумах 1960 р.) авторства Михайла Лисенка. Як відомо, партизанські загони здебільшого творилися радянськими спецслужбами й були структурами Наркомату внутрішніх справ.

На сторінках книги не лише короткий аналіз подано творчості митців, але й підкреслено їхні світоглядні орієнтири, які були несумісні з тоталітарним радянським режимом. Через це більшовицька влада репресувала Роберта Лісовського (1921), Михайла Бойчука (1937), Миколу Касперовича (1938) та інших діячів культури та освіти. Зацікавлять читачів короткі характеристики творчості шести-десятиників Алли Горської, Карла Звіринського та інших, життя яких розкривало

прагнення до свободи самовираження, відродження національної самосвідомості, пізнання надбань світового мистецтва.

Не забуто творчість знаменитого скульптора XVIII ст. Йогана Георга Пінзеля, роботи якого прикрашають собор св. Юра у Львові, костюл у Монастириськах, Покровську церкву та ратушу в Бучачі на Тернопільщині. 2012 р. його барокові скульптури були представлені в каплиці Шапель у знаменитому Луврі. Згадано також Тараса Шевченка як живописця, графіка, поета. Підкреслено його досконале володіння технікою акварелі, рисунка, офорта, знання історії побуту та народних звичаїв українців, любов до портретування. У книзі репродуковано його картини «Селянська родина» (1843) і «Пожежа в степу» (1848) з Національного музею Тараса Шевченка у Києві. Належно оцінено творчість Івана Труша, живописця, художнього критика, громадського діяча, твори якого експонувалися на виставках не лише у Львові, але й у Кракові, Познані, Софії, Лондоні. У рецензованій книзі репродуковано його картини «Михайлівський собор у Львові» (1900-ті рр.), «Вечірній пейзаж з рікою Йордан» з фондів Національного музею імені Андрея Шептицького у Львові.

Згадано й творчі здобутки та життєві роздоріжжя книжкового графіка Георгія Якутовича. Показано зацікавлення до військово-історичної тематики Миколи Самокиша, Георгія Нарбута.

Рецензована праця стане в пригоді не лише мистецтвознавцям, культурологам, але й широкому загалу читачів, які цікавляться історією та культурою рідного народу. Насамкінець побажаємо творцям книги, щоб до наступних її перевидань були включені творчі портрети відомих митців діаспори – Петра Андрусіва, співзасновника українського мистецького гуртка «Спокій» у Варшаві (1927) і Об'єднання митців-українців в Америці (1952), а також карикатуриста та іконописця Едварда Козака, учня школи Олексі Новаківського. До грона репрезентованих митців вартувало б також додати Павла Ковжуна, відомого книжкового графіка, маляра і мистецтвознавця, учня малярської школи Миколи Мурашка в Києві, творця етносимволіки в українській поліграфічній продукції міжвоєнної доби. Хотілося б, щоб у бібліографії рецензованого видання була більше представлена бібліографія сучасного історика українського мистецтва Романа Яціва.

Mykola LYTVYN

Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor,

Head of the Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

Mykola Lytvyn. [Review]: UKRAINIAN ART: World, National, Regional Dimensions [in Ukrainian]: Names of Ukraine. 100 artists / author of the foreword, introductory article, compiler of biographical and bibliographical materials, comments and catalogue S. I. Pobozhiy. Sumy: "University Book", 2020. 236 p.